

THE PARTICIPATION OF GIRLS AND BOYS FROM AGES 10 TO 18 IN STRUCTURED SPORTS AND EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES IN THE ASPECT OF SOCIAL AND ECONOMIC CONDITIONS

AGNIESZKA DMITRUK¹, HELENA POPLAWSKA¹, KRYSZYNA GÓRNIAK², WOJCIECH HOŁUB³

*Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw,
Faculty of Physical Education and Sport in Biała Podlaska, Department of Biology and Anatomy¹,
Department of Correction and Compensation²,
Faculty of Tourism and Health in Biała Podlaska, Department of Cosmetology³*

Mailing address: Agnieszka Dmitruk, Faculty of Physical Education and Sport, Department of Biology and Anatomy, 2 Akademicka Street, 21-500 Biała Podlaska, tel.: +48 83 3428738, fax: +48 83 3428800, e-mail: agnieszka.dmitruk@awf-bp.edu.pl

Abstract

Introduction. The importance of socio-economic factors in differentiating the physical activities of children and teenagers keeps changing. That is why the goal of this research was to identify certain social variables amongst those listed most often which differentiate the level of targeted physical activity of urban children and youths from the Bialskie district. **Material and methods.** The research was conducted on 1,084 students between the ages of 10 and 18. Three age groups were chosen: 10 to 12, 13 to 15, and 16 to 18. Information about the attendance of respondents in Physical Education classes and structured extra-curricular sport activities, as well as preferred forms of physical activities were collected via a diagnostic survey. The same method was used in the assessment of the socio-economic status of the families of the respondents. The relations between attendance in extra-curricular sports activities and socio-economic factors was assessed by a multifactorial logistic regression model, and the statistical relevance of the differences was calculated by the Wald test. **Results.** Attendance in structured extra-curricular physical activity depended mostly on income per family member. In the case of type of work performed by parents, the attendance rate in both boys and girls was higher if the parents performed intellectual work. Parents' education and number of children in the family did not have a high influence on the attendance of respondents in structured extra-curricular sport activities. **Conclusions.** Increasing disproportions in societal prosperity can be an important factor limiting the attendance of the poorest group of children and youths in structured physical activities. The lack of influence on physical activity of such socio-economic variables as parents' education and the number of children in the family can be connected with the change of meaning of those factors in modern society (depreciation of the importance of higher education, decreased fertility).

Key words: physical activity, socio-economic factors, children and youths

Introduction

Physical activity plays a fundamental role in providing one with psychophysical well-being. It favorably affects mineralization and growth of bones as well as the functioning of the circulatory system, respiratory system, nervous system and endocrine system; it contributes to the increase of immunity of the organism [1, 2, 3, 4]. It also favorably effects the social and emotional development of children and youths [5, 6].

The World Health Organization recommends adults undertake moderate physical activity at least for 150 minutes a week, or intense physical activity for at least 75 minutes. Youths on the other hand should exercise at least 60 minutes a day with moderate or high intensity [7]. Nowadays the level of physical activity in many European countries is extremely insufficient for ensuring optimal health. Only 9% of adult residents of the European Union undertake sport or exercise at least 5 times a week and 27% undertake other forms of physical activity. In Poland, 6% of the population play sports and only 26% regularly undertake other forms of physical activity. What is also disturbing is the fact that 49% of Polish people do not do any sport and 17%

do not undertake any form of physical recreation [8]. Polish youths also do not reach the recommended level of physical activity. Data collected by Health Behavior in School-aged Children [9] show that between 2009 and 2010 an adequate level of physical activity was declared by 31% of boys aged 11, 22% of boys aged 13 and 23% aged 15. The percentage of regularly exercising girls was smaller and decreased in the following researched age groups (from 23% at 11 to 10% at 15). Those values are close to the European average.

An indisputable role in undertaking physical activity by children is played by their parents and their attitude towards physical exercise as well as their school and peers. Many papers proved that parents' physical activity influences the activity of their children [10, 11, 12]. A review of the literature shows that healthy activities of children and youths are highly dependent on the level of education of their parents: the higher the level of education, the greater the awareness of their parents of the role of physical activity in one's life [13, 14, 15, 16, 17]. Moreover, there are other important socio-economic factors: parents' profession – which translates into income, family structure and place of residence [18, 19, 20, 21].

The aim of the research was the identification of chosen social variables that influence the physical activity of urban children and youths from the Bialskie district.

Material and methods

Choice of trial

The research was conducted on children and youths aged 10-18 attending urban primary, secondary and high schools in Biała Podlaska and Międzyrzec Podlaski. School authorities, parents and guardians of the respondents agreed to take part in the research. About 35% of parents did not give permission to test their children. During the conduct of the project 10% of children refused to participate in the research, and 16% of children did not participate due to absence from school. Ultimately, 1,084 students participated in the project, including 582 boys and 502 girls (tab. 1). The research was conducted by employees of the Faculty of Physical Education and Sport in Biała Podlaska as a part of statutory research DS.116, after the approval of Ethics Committee of the University of Physical Education in Warsaw.

Table 1. Numerical and percentage distribution of respondent boys and girls divided into age categories

Age categories	Boys		Girls	
	n	%	n	%
10-12	206	35.4	198	39.4
13-15	162	27.8	142	28.3
16-18	214	36.8	162	32.3
Total	582	100.0	502	100.0

Calendar age

This was calculated from the difference between the date of research and the date of birth, changing the months and days to decimal parts of a year. This allowed classification of the researched people in the correct age group. For example children whose calendar age was between 11.50 to 12.49 were classified as 12-year-olds.

Respondents were divided into three age groups: 10 to 12, 13 to 15 and 16 to 18, which corresponded to the following levels of education: primary, lower secondary and secondary.

Diagnostic survey

Information about the participation of the respondents in Physical Education classes and structured extra-curricular sport activities, as well as about preferred forms of physical activity in free time, was gained via the diagnostic survey method with the use of the author's survey. The same method was used while assessing the socio-economic situation of respondents' families. The survey included basic personal data such as date of birth, sex of the respondents, number of children in the family, parents' education, profession and income per member of the family. Surveys were filled in by parents or guardians of the respondents.

Division into groups based on the socio-economic situation of the family

Within three age groups i.e. 10 to 12, 13 to 15 and 16 to 18 (separately for girls and boys), two groups were isolated: with higher and lower family socio-economic status, wherein every one of those factors was considered separately. And so respondents from families with an average or higher level of education were attributed to a higher status group, and those from families with basic and vocational education were attributed to a lower status group. In the context of the number of children in a family

respondents from families with one or two children were attributed to the first (higher) group and those from families with three or more children were attributed to the second group.

Taking into account the type of work performed by the parents the first group included those respondents whose parents perform intellectual work, and the second group consisted of children of farmers and physical workers. During the analysis of income per family member, children from families with incomes higher than 1000 PLN per person were attributed to the higher status group and those from families with income lower than that were attributed to the lower status group.

Statistical methods

In order to analyze the relationship between the participation in structured extra-curricular physical activities and socio-economic factors, the multifactorial logistic regression model was used [22]. In this model the differences between groups of different socio-economic status were assessed by the application of surplus ratio calculated as odds ratio (OR). The model shows the relations between the odds of occurrence of an event in a non-reference group (in this case the 'chance' of being active) in terms of occurrence of an event in the reference group. A ratio of surplus OR=1 signifies a lack of relationship between the studied factor and an event, OR>1 means that the chance of occurrence of an event in the non-reference group is higher than in the reference group, while OR<1 means that the chance of occurrence of an event in the non-reference group is lower than in the reference group. In the author's research the group of the lowermost socio-economic status was always the reference group.

In order to qualify the variability of analyzed characteristics within a group, the confidence interval (CI) was set at 95%. The statistical relevance of the calculated odds ratio was assessed by the Wald test. The aforementioned calculations were made with the use of the Statistica 10 (StatSoft, Tulsa OK, USA) computer program.

Results

Analysis of the collected results showed that almost all respondents (over 95%) participated in obligatory Physical Education classes. Only in the oldest group of girls (16-18) was the percentage of participants slightly lower (tab. 2).

Table 2. Participation in physical education classes according to gender and age

Age categories	Boys				Girls			
	Yes		No		Yes		No	
	n	%	n	%	n	%	n	%
10-12	198	96.1	8	3.9	192	97.0	6	3.0
13-15	161	99.4	1	0.6	140	98.6	2	1.4
16-18	212	99.1	2	0.9	150	92.6	12	7.4
Total	571	98.1	11	1.9	482	96.0	20	4.0

The collected data shows, that over half of the respondents participated in structured extra-curricular physical activities (62.7% of boys and 56% of girls). Those classes were a part of School Sports Clubs, sports clubs or other structured forms of physical activity (e.g. swimming classes, horse riding, karate, etc.).

In the oldest girls group the percentage of the respondents that participated in those classes was much lower than in other age groups – only one third of the respondents declared participation in those activities (tab. 3).

Table 3. Participation in extra-curricular physical activities according to gender and age

Age categories	Boys				Girls			
	Yes		No		Yes		No	
	n	%	n	%	n	%	n	%
10-12	139	67.5	67	32.5	133	66.8	66	33.2
13-15	105	64.8	57	35.2	94	65.7	49	34.3
16-18	121	56.5	93	43.5	54	33.8	106	66.3
Total	365	62.7	217	37.3	281	56.0	221	44.0

Factors that are most often used in a socio-economic status assessment are parents' education, number of children in a family, parents' profession, and income. While analyzing the influence of parents' education and the number of children in a family on participation in structured physical activities, a distinctive relationship between observed variables was not observed. Only in the case of fathers' education was surplus observed (OR=2.68) in the oldest girls group. This meant that girls whose fathers have average or higher education had almost 2.5 times more chance to be active than their female peers from families in which the fathers had basic or vocational education (tab. 4-6).

Table 4. Participation in extra-curricular physical activities of respondent boys and girls, depending on the number of children in the family

Age categories	Number of children	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	1-2	72	66.1	37	33.9	0,77	0.39-1.50	0.596
	3 or more	48	71.6	19	28.4	1		
13-15 years	1-2	61	64.2	34	35.8	0,83	0.41-1.67	0.597
	3 or more	39	68.4	18	31.6	1		
16-18 years	1-2	40	54.8	33	45.2	0,91	0.51-1.62	0.756
	3 or more	77	57.0	58	43.0	1		
Girls								
10-12 years	1-2	83	68.6	38	31.4	1,22	0.64-2.33	0.533
	3 or more	41	64.1	23	35.9	1		
13-15 years	1-2	51	66.2	26	33.8	1,06	0.52-2.16	0.88
	3 or more	39	65.0	21	35.0	1		
16-18 years	1-2	20	33.9	39	66.1	1,10	0.54-2.23	0.792
	3 or more	28	31.8	60	68.2	1		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at p<0.05.

Table 5. Participation in extra-curricular physical activities of surveyed boys and girls according to father's education

Age categories	Father's education	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	basic + vocational	55	69.6	24	30.4	1	0.47-1.69	0.712
	average + higher	65	67.0	32	33.0	0.89		
13-15 years	basic + vocational	44	71.0	18	29.0	1	0.34-1.36	0.270
	average + higher	58	62.4	35	37.6	0.68		
16-18 years	basic + vocational	76	53.5	66	46.5	1	0.78-2.60	0.245
	average + higher	41	62.1	25	37.9	1.42		
Girls								
10-12 years	basic + vocational	51	68.9	23	31.1	1	0.46-1.63	0.655
	average + higher	73	65.8	38	34.2	0.87		
13-15 years	basic + vocational	35	61.4	22	38.6	1	0.67-2.84	0.373
	average + higher	55	68.8	25	31.3	1.38		
16-18 years	basic + vocational	22	24.4	68	75.6	1	1.31-5.49	0.007*
	average + higher	26	46.4	30	53.6	2.68		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at p<0.05.

Table 6. Participation in extra-curricular physical activities of surveyed boys and girls according to mother's education

Age categories	Mother's education	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	basic + vocational	35	64.8	19	35.2	1	0.63-2.47	0.524
	average + higher	85	69.7	37	30.3	1.25		
13-15 years	basic + vocational	23	59.0	16	41.0	1	0.72-3.27	0.268
	average + higher	77	68.8	35	31.3	1.53		
16-18 years	basic + vocational	58	54.2	49	45.8	1	0.68-2.06	0.541
	average + higher	59	58.4	42	41.6	1.19		
Girls								
10-12 years	basic + vocational	31	67.4	15	32.6	1	0.48-1.99	0.951
	average + higher	93	66.9	46	33.1	0.98		
13-15 years	basic + vocational	23	56.1	18	43.9	1	0.84-3.87	0.124
	average + higher	67	69.8	29	30.2	1.81		
16-18 years	basic + vocational	22	29.7	52	70.3	1	0.65-2.63	0.447
	average + higher	26	35.6	47	64.4	1.31		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at p<0.05.

In the case of respondents' mothers' and fathers' professions a higher participation in structured extra-curricular physical activities by boys and girls whose parents performed intellectual work was observed. Only in the group of 13- to 15-year-olds (both girls and boys) was there a reverse relationship in the case of profession held by the father. Those who had a father that worked as a farmer or physical worker were more active. However, the values of the odds ratios were not statistically relevant except for the oldest girls group in the context of mother's profession (tab. 7 and 8).

Table 7. Participation in extra-curricular physical activities of surveyed boys and girls according to father's profession

Age categories	Father's profession	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	farmer + physical labour	14	60.9	9	39.1	1	0.57-3.54	0.446
	self employed + intellectual work	104	68.9	47	31.1	1.42		
13-15 years	farmer + physical labour	13	72.2	5	27.8	1	0.24-2.14	0.541
	self employed + intellectual work	87	64.9	47	35.1	0.71		
16-18 years	farmer + physical labour	37	47.4	41	52.6	1	0.99-3.10	0.053
	self employed + intellectual work	79	61.2	50	38.8	1.75		
Girls								
10-12 years	farmer + physical labour	18	62.1	11	37.9	1	0.58-3.03	0.506
	self employed + intellectual work	106	68.4	49	31.6	1.32		
13-15 years	farmer + physical labour	17	70.8	7	29.2	1	0.28-1.98	0.560
	self employed + intellectual work	73	64.6	40	35.4	0.75		
16-18 years	farmer + physical labour	15	30.0	35	70.0	1	0.57-2.53	0.622
	self employed + intellectual work	33	34.0	64	66.0	1.2		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at $p < 0.05$.

Table 8. Participation in extra-curricular physical activities of surveyed boys and girls according to mother's profession

Age categories	Mother's profession	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	farmer + physical labour	28	63.6	16	36.4	1	0.63-2.68	0.474
	self employed + intellectual work	91	69.5	40	30.5	1.30		
13-15 years	farmer + physical labour	29	61.7	18	38.3	1	0.63-2.67	0.478
	self employed + intellectual work	71	67.6	34	32.4	1.30		
16-18 years	farmer + physical labour	45	49.5	46	50.5	1	0.93-2.86	0.083
	self employed + intellectual work	72	61.5	45	38.5	1.64		
Girls								
10-12 years	farmer + physical labour	26	55.3	21	44.7	1	0.97-3.86	0.058
	self employed + intellectual work	96	70.6	40	29.4	1.94		
13-15 years	farmer + physical labour	16	53.3	14	46.7	1	0.85-4.52	0.110
	self employed + intellectual work	74	69.2	33	30.8	1.96		
16-18 years	farmer + physical labour	12	21.8	43	78.2	1	1.06-4.98	0.032*
	self employed + intellectual work	36	39.1	56	60.9	2.3		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at $p < 0.05$.

It was shown that participation in structured extra-curricular physical activities was dependent on income per family member. It was found that participation in those activities was higher in the respondents from families with incomes higher than 1000 PLN per family member. This relationship occurred in both girls and boys from all analyzed age groups. Analysis of the odds ratio showed that the OR coefficient was high and statistically relevant in groups of 10- to 12-year-old boys and 16- to 18-year-old girls. (tab. 9).

Table 9. Participation in extra-curricular physical activities of surveyed boys and girls according to income

Age categories	Income	Participate		Not participate		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Boys								
10-12 years	up to 1000 PLN	91	65.5	48	34.5	1	0.73-5.13	0.047*
	over 1000 PLN	29	80.5	7	19.5	2.19		
13-15 years	up to 1000 PLN	69	62.7	41	37.3	1	0.51-3.05	0.107
	over 1000 PLN	31	73.8	11	26.2	1.68		
16-18 years	up to 1000 PLN	101	56.1	79	43.9	1	0.32-1.91	0.217
	over 1000 PLN	16	57.1	12	42.9	1.13		
Girls								
10-12 years	up to 1000 PLN	93	64.1	52	35.9	1	0.79-6.36	0.38
	over 1000 PLN	31	77.5	9	22.5	1.92		
13-15 years	up to 1000 PLN	62	62.6	37	37.4	1	0.72-4.86	0.191
	over 1000 PLN	28	73.7	10	26.3	1.68		
16-18 years	up to 1000 PLN	36	28.3	91	71.7	1	1.14-8.72	0.025*
	over 1000 PLN	12	60.0	8	40.0	3.85		

OR – odds ratio,
 CI – confidence interval,
 p – level of relevance,
 * – difference statistically significant at p<0.05.

In the case of respondents who were physically active, participation in other non-targeted forms of physical activity was taken into account, depending on family income, because this variable is the most differentiating as regards participation in structured extra-curricular physical activities.

The conducted research shows that, irrespective of income per family member, the most popular non-targeted forms of physical activities were cycling and football (except for the youngest group of girls, where, except for cycling, the most popular form of physical activity was physical play with peers).

Income, however, did influence the frequency of choice by the respondents of such forms of physical activities as winter sports and swimming – those forms of activities were mostly chosen by people from families with higher incomes per family member (fig. 1 and 2).

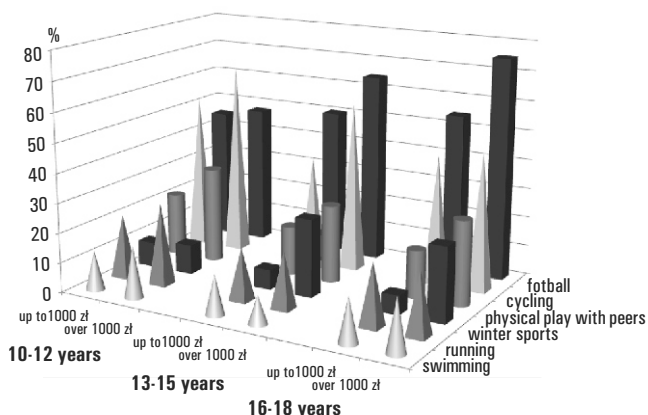

Figure 1. Preferred forms of unstructured physical activity in boys according to the financial situation of the family (there was a choice of several answers)

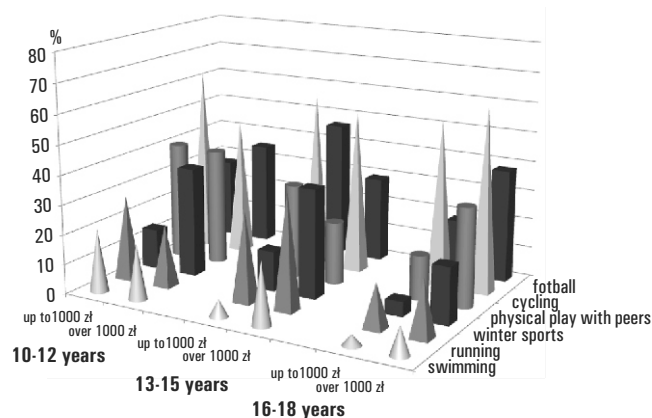

Figure 2. Preferred forms of non-structured physical activity in girls according to the financial situation of the family (there was a choice of several answers)

Discussion

The importance of certain socio-economic factors in differentiation of children's and youth's physical activities keeps changing. In previous studies the relationship between parents' education and their children's physical activity was often underlined. Most studies show that a higher level of parents' education was connected with higher children's physical activity compared to their peers from families in which mothers and fathers had lower levels of education [15, 23, 24]. In the author's research this relationship was not observed.

Parents' education did not affect the participation of their children in structured extra-curricular physical activities significantly. This is also confirmed by studies conducted by Mańczak and Raciborski [25], and Ortlieb et al. [26]. This could be explained by the fact that nowadays parents' education is more of a carrier of cultural than economic values and physical activity is strongly connected with families' financial resources.

Another socio-economic variable analyzed in the research (size of the family) also did not show a connection with structured extra-curricular physical activities. However, in the literature, opinions on the influence of this factor on participation in targeted physical activity are divided. Bagley et al. [27] and Cleland et al. [28] showed that boys and girls who have siblings are more physically active. On the other hand in studies conducted by Miązek et al. [29], Pastuszek [15], and Ortlieb et al. [26] there were no statistically relevant relationships between analyzed variables. It could be assumed that this variable will influence physical activity less and less, because nowadays fertility in families is decreasing: families with five or more children are rare.

The income of the families of children that took part in the research turned out to be the most important factor in differentiating the participation in structured physical activities. Information on the material situation of families was very hard to obtain, which may have been caused by cultural, economic and legal reasons. Because of this there are rare reports that connect this variable with physical activity. In the research conducted by Kantomaa et al. [30], the occurrence of a positive relationship between physical activity and the income of families of Finnish youths was observed. A similar correlation was observed in research conducted on Italian children [31]. In the research conducted by Federico et al. [31] it was observed that the odds ratio showed greater physical activity of children from families with a higher occupational category (intellectual workers) in comparison to respondents who had at least one unemployed parent.

The good economic situation of the family affords the possibility of attending different types of sports facilities or participating in different forms of leisure activity. Among the sports that require significant financial resources are tennis, skiing, ice skating and swimming. Costs are related to, for example, the purchase or hire of equipment, payment for the use of a sports facility, or even a trip to another town. Whereas in other forms of physical activity such as football or running, the costs connected to those sports are much lower. Conducted research observed that people from families with higher incomes per person more often chose such forms of physical activity as winter sports and swimming. Similar observations were shown in studies by Lewandowska et al. [32] in which the conditioning of forms of physical activities by children from Warsaw was analyzed. This research showed that there was a higher attendance rate of girls and boys from families with parents with higher education in extra-curricular activities such as swimming, tennis, horse riding, martial arts and strength sports. Those were mostly fee-carrying classes. Whereas children from families with lower education (basic or vocational) more often participated in extra-curricular activities organized in schools.

In conclusion one may assume that as a result of the further functioning of the market economy and increasing globalization the differences in income will increase but the standards of living of the poorest families will improve only gradually, which, sooner or later, will probably lead to the disappearance of social gradients. It may be informed most of all by parents' education and number of children in a family. Over the last few years a depreciation of higher education on the labor market has been observed. Moreover, families with a lot of children are increasingly rare.

Conclusions

1. The overwhelming majority of respondents participated in physical education classes, and more than half in extra-curricular physical activities.
2. A distinctive relationship between parents' education, the number of children in a family and attendance in structured physical activities was not observed. A higher attendance rate of girls and boys whose parents' were intellectual workers was observed.
3. Increasing disproportions in societal wealth may be an important factor limiting the participation of the poorest group of children and youths in targeted physical activity.
4. A lack of distinctive effect on physical activities of such socio-economic variables as parents' education and the number of children is probably connected with the change of importance of such factors in modern society (depreciation of the role of higher education, decrease in fertility).

Literature

1. Andersen L.B., Harro M., Sardinha L.B., Froberg K., Ekelund U., Brage S. et al. (2006). Physical activity and clustered cardiovascular risk in children: a cross-sectional study (The European Youth Heart Study). *Lancet* 368, 299-304.
2. Raczyńska B., Długołęcka B. (2009). Physical activity in osteoporosis prevention and treatment. *Polish Journal of Sport and Tourism* 16(1), 1-14.
3. Shephard R.J. (2007). Response of brain, liver, kidney, and other organs and tissues to regular physical activity. In C. Bouchard, S.N. Blair, W.L. Haskell (eds), *Physical activity and health* (pp. 127-140). Champaign IL: Human Kinetics.

4. Stoedefalke K., Armstrong N., Kirby B.J., Welsman J.R. (2000). Effect of training on peak oxygen uptake and blood lipids in 13- to 14-year-old girls. *Acta Paediatrica* 89, 1290-1294.
5. Annesi J.J. (2005). Improvements in self-concept associated with reduction on negative mood in preadolescents enrolled in an after school physical activity program. *Psychological Report* 97, 400-404.
6. Lawson H.A. (2005). Empowering people, facilitating community development, and contributing to sustainable development: the social work of sport, exercise and physical education programs. *Sport Education and Society* 10, 135-160.
7. World Health Organization. (2008). *Promoting active living in and through schools: a WHO statement*. Geneva: WHO Press.
8. TNS Opinion & Social. (2009). *Sport and Physical Activity. Eurobarometer 72.3*. Brussels: European Commission.
9. Currie C., Zanotti C., Morgan A., Currie D., de Looze M., Roberts Ch. et al. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. Health Behavior in School-aged Children (HBSC) Study: international report from the 2009/2010 survey. *Health Policy for Children and Adolescents* 6, 129-132.
10. Mattocks C., Deere K., Leary S., Ness A., Tilling K., Blair S.N. et al. (2008). Early life determinants of physical activity in 11- to 12-years-olds: cohort study. *British Journal of Sport Medicine* 42(9), 721-724.
11. Hendrie G.A., Coveney J., Cox D.N. (2011). Factor analysis shows association between family activity environment and children's health behavior. *Australian and New Zealand Journal of Public Health* 35(6), 524-529.
12. Fuemmeler B.E., Andersen C.B., Mâsse L.C. (2011). Parent-child relationship of directly measured physical activity. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 8, 17.
13. Borodulin K., Laatikainen T., Lahti-Koski M., Jousilahti P., Lakka T.A. (2008). Association of age and education with different types of leisure time physical activity among 4437 Finnish adults. *Journal of Physical Activity and Health* 5, 242-251.
14. Mäkinen T., Kestilä L., Borodulin K., Martelin T., Rahkonen O., Prättälä R. (2009). Effect of childhood socio-economic conditions on educational differences in leisure-time physical activity. *European Journal of Public Health* 20(3), 346-353.
15. Pastuszak A. (2006). Social determinants of physical activity of children and adolescents. *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego* 1, 25-32.
16. Tammelin T., Nayha S., Laitinen J., Rintamaki H., Jarvelin M.R. (2003). Physical activity and social status in adolescence as predictors of physical inactivity in adulthood. *Preventive Medicine* 37, 375-381.
17. Warde J., Steptoe A. (2003). Socioeconomic differences in attitudes and beliefs about healthy lifestyles. *Journal of Epidemiology and Community Health* 57, 440-443.
18. Bagley S., Salmon J., Crawford D. (2006). Family structure and children's television viewing and physical activity. *Medicine & Science in Sports & Exercise* 38, 910-918.
19. Brodersen N.H., Steptoe A., Boniface D., Wardle J. (2007). Trends in physical activity and sedentary behavior in adolescence: ethnic and socioeconomic differences. *British Journal of Sports Medicine* 41(3), 140-144.
20. Ozdirenc M., Akim A.O., Geleck N. (2005). Physical fitness in rural children compared with urban children in Turkey. *Pediatrics International* 47, 26-31.
21. Ziviani J., Wadley D., Ward H., Macdonald D., Jenkins D., Rodger S. (2008). A place to play: socioeconomic and spatial factors in children's physical activity. *Australian Occupational Therapy Journal* 55(1), 2-11.

22. Hosmer D.W., Lemeshow S. (1989). *Applied logistic regression*. New York: John Wiley & Sons.
23. Jurak G., Kovač M., Strel J. (2002). Differences in spending summer holidays of Slovenian children and youth in different periods of schooling. *International Journal of Physical Education* 39(2), 34-43.
24. Morgan C.F., MacKenzie T.L., Sallis J.F., Broyles S.L., Zive M.M., Nader P.R. (2003). Personal, social and environmental correlates of physical activity in bi-ethnic sample of adolescents. *Pediatric Exercise Science* 15, 288-301.
25. Mańczak M., Raciborski F. (2013). Determinants of physical activity of first grade students of primary schools in Warsaw. *Problemy Higieny i Epidemiologii* 94(1), 79-85. [in Polish]
26. Ortlieb S., Schneider G., Coletzko S., Berdel D., von Berg A., Bauer C.P. et al. (2013). Physical activity and its correlates in children: a cross-sectional study (the GINIplus & LISApplus studies). *BMC Public Health* 13, 349-362.
27. Bagley S., Salmon J., Crawford D. (2006). Family structure and children's television viewing and physical activity. *Medicine & Science in Sports & Exercise* 38, 910-918.
28. Cleland V., Timperio A., Salmon J., Hume C., Telford A., Crawford D. (2011). A longitudinal study of the family physical activity environmental and physical activity among youth. *American Journal of Health Promotion* 25(3), 159-167.
29. Miązek U., Szyndera M., Źiżka-Salamon D. (2005). Associations of physical activity and socioeconomic relationship of women lifestyle who study in Krakow. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio D LX*, suppl. XVI, 318, 424-428.
30. Kantomaa M.T., Tammelin T.H., Näyhä S., Taanila A.M. (2007). Adolescents' physical activity in relation to family income and parents' education. *Preventive Medicine* 44, 410-415.
31. Federico B., Falese L., Capelli G. (2009). Socio-economic inequalities in physical activity practice among Italian children and adolescents: a cross-sectional study. *Zeitschrift Für Gesundheitswissenschaften* 17(6), 377-384.
32. Lewandowska J., Piechaczek H., Syta A., Łukaszewska L. (2003). Social determinants of the level and form of physical activity and its somatic effects in children from Warsaw. In A. Dąbrowski (ed.), *Polish Citizens' Participation in Active Leisure* (pp. 340-354). Warszawa: AWF Warszawa, Wyższa Szkoła w Płocku, Wydawnictwo Naukowe Novum. [in Polish]

Submitted: July 24, 2014

Accepted: October 28, 2014

UCZESTNICTWO DZIEWCZĄT I CHŁOPCÓW W WIEKU 10-18 LAT W ZORGANIZOWANYCH POZALEKCYJNYCH I POZASZKOLNYCH ZAJĘCIACH SPORTOWYCH W ASPEKCIE UWARUNKOWAŃ SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

AGNIESZKA DMITRUK¹, HELENA POPLAWSKA¹, KRYSZYNA GÓRNIAK², WOJCIECH HOŁUB³

*Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie,
Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej,
Zakład Biologii i Anatomii¹, Zakład Kosmetologii²,
Wydział Turystyki i Zdrowia w Białej Podlaskiej, Zakład Kosmetologii³*

Adres do korespondencji: Agnieszka Dmitruk, Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu, Zakład Biologii i Anatomii, ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, tel.: 83 3428738, fax: 83 3428800, e-mail: agnieszka.dmitruk@awf-bp.edu.pl

Streszczenie

Wprowadzenie. Znaczenie czynników społeczno-ekonomicznych w różnicowaniu aktywności fizycznej dzieci i młodzieży ulega ciągłym zmianom, dlatego celem pracy była identyfikacja niektórych zmiennych społecznych spośród najczęściej wymienianych, które różnicują poziom ukierunkowanej aktywności fizycznej dzieci i młodzieży miejskiej z powiatu bialskiego. **Materiał i metody.** Badaniemi objęto 1084 uczniów w wieku 10-18 lat. Wśród badanych wydzielono trzy grupy wiekowe: 10-12, 13-15 i 16-18 lat. Metodą sondażu diagnostycznego uzyskano informacje dotyczące uczestnictwa badanych w lekcjach wychowania fizycznego oraz zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych, a także preferowanych formach aktywności fizycznej. Tę samą metodę zastosowano przy ocenie sytuacji społeczno-ekonomicznej rodzin badanych. Związki pomiędzy uczestnictwem w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych a czynnikami społeczno-ekonomicznymi oceniono poprzez wieloczynnikowy model regresji logistycznej, a istotność statystyczną uzyskanych różnic obliczono testem Walda. **Wyniki.** Uczestnictwo w ukierunkowanej pozalekcyjnej i pozaszkolnej aktywności fizycznej zależało przede wszystkim od dochodów przypadających na członka rodziny. W przypadku rodzaju pracy wykonywanej przez rodziców zaobserwowano wyższy udział w zajęciach sportowych chłopców i dziewcząt, których rodzice wykonywali pracę umysłową. Wykształcenie rodziców i liczba dzieci w rodzinie nie miały istotnego wpływu na udział badanych w zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych. **Wnioski.** Zwiększające się dysproporcje w zamożności społeczeństwa mogą być istotnym czynnikiem ograniczającym udział najuboższej grupy dzieci i młodzieży w ukierunkowanej aktywności fizycznej. Brak oddziaływania na aktywność fizyczną takich zmiennych społeczno-ekonomicznych jak wykształcenie rodziców i liczba dzieci w rodzinie wiąże się prawdopodobnie ze zmianą znaczenia tych czynników we współczesnym społeczeństwie (deprecjacja roli wyższego wykształcenia, zmniejszenie diety rodziny).

Słowa kluczowe: aktywność fizyczna, czynniki społeczno-ekonomiczne, dzieci i młodzież

Wstęp

Aktywność fizyczna odgrywa podstawową rolę w zapewnieniu człowiekowi dobrostanu psychofizycznego. Wpływa korzystnie na mineralizację i wzrastanie kości oraz funkcjonowanie układu krwionośnego, oddechowego, nerwowego i dokrewnego; przyczynia się do wzrostu odporności organizmu [1, 2, 3, 4]. Wpływa również korzystnie na rozwój społeczny i emocjonalny dzieci i młodzieży [5, 6].

Światowa Organizacja Zdrowia zaleca osobom dorosłym podejmowanie w tygodniu aktywności fizycznej o natężeniu umiarkowanym przez co najmniej 150 minut lub intensywnym przez co najmniej 75 minut. Natomiast młodzież powinna ćwiczyć przynajmniej 60 minut dziennie o umiarkowanej lub wysokiej intensywności [7]. Obecnie w wielu krajach Europy poziom aktywności fizycznej jest wysoce niewystarczający dla zapewnienia optymalnego stanu zdrowia. Zaledwie 9% procent dorosłych mieszkańców Unii Europejskiej uprawia sport lub ćwiczenia fizyczne przynajmniej 5 razy w tygodniu, zaś 27%

z nich podejmuje inne formy aktywności fizycznej. W Polsce regularnie uprawia sport 6% mieszkańców, natomiast 26% podejmuje regularnie inne formy aktywności fizycznej. Niepokojącym jest również to, że aż 49% Polaków nie uprawia sportu w ogóle, natomiast 17% nie podejmuje żadnych form rekreacji ruchowej [8].

Młodzież w Polsce również nie osiąga rekomendowanego poziomu aktywności fizycznej. Z danych HBSC (Health Behaviour in Schoolaged Children) [9] wynika, że w latach 2009-2010 odpowiedni poziom aktywności zadeklarowało 31% chłopców w wieku 11 lat, 22% w wieku 13 lat i 23% w wieku 15 lat. Odsetek dziewcząt regularnie ćwiczących był niższy niż u chłopców i obniżał się w kolejnych badanych kategoriach wiekowych (od 23% w wieku 11 lat do 10% w wieku 15 lat). Przedstawione wartości były zbliżone do średniej europejskiej.

Niepodważalną rolę w podejmowaniu aktywności fizycznej przez dzieci odgrywają rodzice i ich nastawienie do ćwiczeń fizycznych oraz szkoła i grupa rówieśnicza. W wielu pracach wykazano, że aktywność fizyczna rodziców wpływa na aktyw-

ność ich dzieci [10, 11, 12]. Przegląd piśmiennictwa wskazuje, że prozdrowotne zachowania dzieci i młodzieży zależą w dużym stopniu od poziomu wykształcenia ich rodziców: im wyższy poziom wykształcenia, tym większa świadomość rodziców o roli aktywności fizycznej w życiu [13, 14, 15, 16, 17]. Ponadto wskazuje się na wpływ innych czynników społeczno-ekonomicznych jak: zawód wykonywany przez rodziców, co przekłada się na uzyskany dochód, struktura rodziny oraz miejsce zamieszkania [18, 19, 20, 21].

Celem pracy była identyfikacja wybranych zmiennych społecznych, które wpływają na aktywność fizyczną dzieci i młodzieży miejskiej z powiatu bialskiego.

Materiał i metody

Dobór próby

Badaniami objęto dzieci i młodzież w wieku 10-18 lat uczęszczających do miejskich szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w Białej Podlaskiej i Międzyrzeczu Podlaskim. Na przeprowadzenie tych badań uzyskano zgodę władz szkolnych oraz rodziców lub opiekunów badanych. Około 35% rodziców nie wyraziło zgody na badanie ich dzieci. W trakcie realizacji projektu 10% dzieci odmówiło udziału w badaniu, a 16% dzieci nie uczestniczyło w nich w związku z nieobecnością w szkole. Do badań ostatecznie przystąpiło 1084 uczniów, w tym 582 chłopców i 502 dziewczęta (tab. 1). Badania zostały wykonane przez pracowników Wydziału Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej w ramach badań statutowych DS.116, po akceptacji przez Komisję Etyki AWF w Warszawie.

Tabela 1. Rozkład liczbowy i procentowy badanych chłopców i dziewcząt z podziałem na kategorie wiekowe

Kategorie wiekowe	Chłopcy		Dziewczęta	
	n	%	n	%
10-12	206	35,4	198	39,4
13-15	162	27,8	142	28,3
16-18	214	36,8	162	32,3
Razem	582	100,0	502	100,0

Wiek kalendarzowy

Obliczono z różnicy między datą badania i datą urodzenia, zamieniając miesiące i dni na wielkości dziesiętne roku. Pozwoliło to zaklasyfikować badane osoby do odpowiedniej kategorii wiekowej. Na przykład do 12-latków zaliczono dzieci, których wiek kalendarzowy mieścił się w granicach od 11,50 do 12,49 roku.

Wśród badanych wydzielono 3 grupy wiekowe: 10-12, 13-15 i 16-18 lat, co odpowiadało kolejnym szczeblom kształcenia: podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego.

Sondaż diagnostyczny

Informacje dotyczące uczestnictwa badanych w lekcjach wychowania fizycznego oraz zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych, a także preferowanych formach aktywności fizycznej w czasie wolnym uzyskano metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem autorskiej ankiety. Tę samą metodę zastosowano przy ocenie sytuacji społeczno-ekonomicznej rodzin badanych. Ankieta obejmowała podstawowe dane dotyczące daty urodzenia, płci badanych, liczby dzieci w rodzinie, wykształcenia rodziców, rodzaju wykonywanej pracy, dochodu przypadającego na członka rodziny. Ankiety były wypełniane przez rodziców lub opiekunów badanych dzieci.

Podział na zespoły ze względu na sytuację społeczno-ekonomiczną rodziny

W obrębie trzech grup wiekowych tj. 10-12, 13-15 i 16-18 lat (oddzielnie dla dziewcząt i chłopców) wydzielono 2 zespoły: o wyższym i niższym statusie społeczno-ekonomicznym rodziny, przy czym każdy z tych czynników rozpatrywany był oddzielnie. I tak w przypadku wykształcenia matek lub ojców do zespołu o wyższym statusie zaliczono badanych pochodzących z rodzin o średnim lub wyższym wykształceniu rodziców, a do zespołu o niższym statusie – o podstawowym lub zawodowym wykształceniu. W przypadku liczby dzieci w rodzinie do pierwszego zespołu (o wyższym statusie) zaliczono osoby pochodzące z rodzin z jednym lub dwojgiem dzieci, a do drugiego – z trójgiem lub większą liczbą dzieci. Biorąc pod uwagę rodzaj pracy wykonywanej przez rodziców do pierwszego zespołu zaliczono badanych, których rodzice pracują umysłowo, a do drugiego – dzieci rolników i pracowników fizycznych. Przy analizie dochodu przypadającego na jednego członka rodziny do zespołu o wyższym statusie zakwalifikowano osoby z rodzin, gdzie dochód był wyższy niż 1000 zł na osobę, a do zespołu o niższym statusie – poniżej tej wartości.

Metody statystyczne

W celu zbadania związków pomiędzy uczestnictwem w zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych a czynnikami społeczno-ekonomicznymi zastosowano wieloczynnikowy model regresji logistycznej [22]. W modelu tym różnice między grupami o różnym statusie społeczno-ekonomicznym oceniono poprzez zastosowanie współczynnika nadwyżek obliczanego jako iloraz szans (ang. OR, *odds ratio*). Model ukazuje relacje pomiędzy szansami na wystąpienie danego zdarzenia w grupie niereferencyjnej (w tym przypadku „szansa” bycia aktywnym) względem przypadków wystąpienia zdarzenia w grupie referencyjnej. Współczynnik nadwyżek $OR=1$ oznacza brak zależności między badanym czynnikiem a zdarzeniem, $OR>1$ oznacza, że w grupie niereferencyjnej szanse wystąpienia zdarzenia są większe niż w grupie referencyjnej, $OR<1$ oznacza, że szanse wystąpienia zdarzenia w grupie niereferencyjnej są mniejsze niż w grupie referencyjnej. Grupą referencyjną w badaniach własnych była zawsze grupa o najniższym statusie społeczno-ekonomicznym.

W celu określenia zmienności analizowanej cechy wewnątrz grupy określono przedział ufności CI (ang. *confidence interval*) na poziomie 95%. Istotność statystyczną obliczonych ilorazów szans oceniono testem Walda. Powyższe obliczenia wykonano wykorzystując program komputerowy Statistica 10 (StatSoft, Tulsa OK, USA).

Wyniki

Analizując uzyskane wyniki stwierdzono, że prawie wszyscy badani (ponad 95%) uczestniczyli w obowiązkowych lekcjach wychowania fizycznego. Jedynie w najstarszej grupie wiekowej dziewcząt (16-18 lat) odsetek uczestniczących w tych zajęciach był nieznacznie niższy (tab. 2).

Tabela 2. Uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego według płci i wieku

Kategorie wiekowe	Chłopcy				Dziewczęta			
	Tak		Nie		Tak		Nie	
	n	%	n	%	n	%	n	%
10-12	198	96,1	8	3,9	192	97,0	6	3,0
13-15	161	99,4	1	0,6	140	98,6	2	1,4
16-18	212	99,1	2	0,9	150	92,6	12	7,4
Razem	571	98,1	11	1,9	482	96,0	20	4,0

Uzyskane dane wskazują, że ponad połowa badanych uczestniczy w zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych (62,7% chłopców i 56% dziewcząt). Były to zajęcia w ramach Szkolnych Kół Sportowych, klubów sportowych, czy też innych zorganizowanych form zajęć sportowych (np. nauka pływania, nauka jazdy konnej, karate itp.). W grupie najstarszych dziewcząt odsetek badanych uczestniczących w tych zajęciach był znacznie niższy niż w pozostałych grupach wiekowych – tylko jedna trzecia badanych deklarowała udział w tych zajęciach (tab. 3).

Tabela 3. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych według płci i wiekowie

Kategorie wiekowe	Chłopcy				Dziewczęta			
	Tak		Nie		Tak		Nie	
	n	%	n	%	n	%	n	%
10-12	139	67,5	67	32,5	133	66,8	66	33,2
13-15	105	64,8	57	35,2	94	65,7	49	34,3
16-18	121	56,5	93	43,5	54	33,8	106	66,3
Razem	365	62,7	217	37,3	281	56,0	221	44,0

Wyszkolenie rodziców, liczba dzieci w rodzinie, rodzaj pracy wykonywanej przez rodziców oraz ich dochód to czynniki, które najczęściej są wykorzystywane przy ocenie sytuacji społeczno-ekonomicznej. Analizując wpływ wykształcenia rodziców i liczby dzieci w rodzinie na uczestnictwo w zorganizowanych zajęciach sportowych nie zaobserwowano wyraźnych zależności pomiędzy rozpatrywanymi zmiennymi. Jedynie w przypadku wykształcenia ojców w najstarszej grupie wiekowej dziewcząt wartość współczynnika nadwyżek była wysoka (OR=2,68) co oznaczało, że córki ojców z wykształceniem średnim lub wyższym miały ponad 2,5-krotnie większe szanse bycia aktywnymi niż ich rówieśniczki z rodzin o podstawowym lub zawodowym wykształceniu ojców (tab. 4-6).

Tabela 4. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od liczby dzieci w rodzinie

Kategorie wiekowe	Liczba dzieci	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	1-2	72	66,1	37	33,9	0,77	0,39-1,50	0,596
	3 i więcej	48	71,6	19	28,4	1		
13-15 lat	1-2	61	64,2	34	35,8	0,83	0,41-1,67	0,597
	3 i więcej	39	68,4	18	31,6	1		
16-18 lat	1-2	40	54,8	33	45,2	0,91	0,51-1,62	0,756
	3 i więcej	77	57,0	58	43,0	1		
Dziewczęta								
10-12 lat	1-2	83	68,6	38	31,4	1,22	0,64-2,33	0,533
	3 i więcej	41	64,1	23	35,9	1		
13-15 lat	1-2	51	66,2	26	33,8	1,06	0,52-2,16	0,88
	3 i więcej	39	65,0	21	35,0	1		
16-18 lat	1-2	20	33,9	39	66,1	1,10	0,54-2,23	0,792
	3 i więcej	28	31,8	60	68,2	1		

OR – iloraz szans,
CI – przedział ufności,
p – poziom istotności,
* – różnica istotna statystycznie na poziomie $p < 0,05$.

Tabela 5. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od wykształcenia ojca

Kategorie wiekowe	Wykształ. ojca	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	podst. + zaw.	55	69,6	24	30,4	1	0,47-1,69	0,712
	śr. + wyższe	65	67,0	32	33,0	0,89		
13-15 lat	podst. + zaw.	44	71,0	18	29,0	1	0,34-1,36	0,270
	śr. + wyższe	58	62,4	35	37,6	0,68		
16-18 lat	podst. + zaw.	76	53,5	66	46,5	1	0,78-2,60	0,245
	śr. + wyższe	41	62,1	25	37,9	1,42		
Dziewczęta								
10-12 lat	podst. + zaw.	51	68,9	23	31,1	1	0,46-1,63	0,655
	śr. + wyższe	73	65,8	38	34,2	0,87		
13-15 lat	podst. + zaw.	35	61,4	22	38,6	1	0,67-2,84	0,373
	śr. + wyższe	55	68,8	25	31,3	1,38		
16-18 lat	podst. + zaw.	22	24,4	68	75,6	1	1,31-5,49	0,007*
	śr. + wyższe	26	46,4	30	53,6	2,68		

OR – iloraz szans,
CI – przedział ufności,
p – poziom istotności,
* – różnica istotna statystycznie na poziomie $p < 0,05$.

Tabela 6. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od wykształcenia matki

Kategorie wiekowe	Wykształ. matki	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	podst. + zaw.	35	64,8	19	35,2	1	0,63-2,47	0,524
	śr. + wyższe	85	69,7	37	30,3	1,25		
13-15 lat	podst. + zaw.	23	59,0	16	41,0	1	0,72-3,27	0,268
	śr. + wyższe	77	68,8	35	31,3	1,53		
16-18 lat	podst. + zaw.	58	54,2	49	45,8	1	0,68-2,06	0,541
	śr. + wyższe	59	58,4	42	41,6	1,19		
Dziewczęta								
10-12 lat	podst. + zaw.	31	67,4	15	32,6	1	0,48-1,99	0,951
	śr. + wyższe	93	66,9	46	33,1	0,98		
13-15 lat	podst. + zaw.	23	56,1	18	43,9	1	0,84-3,87	0,124
	śr. + wyższe	67	69,8	29	30,2	1,81		
16-18 lat	podst. + zaw.	22	29,7	52	70,3	1	0,65-2,63	0,447
	śr. + wyższe	26	35,6	47	64,4	1,31		

OR – iloraz szans,
CI – przedział ufności,
p – poziom istotności,
* – różnica istotna statystycznie na poziomie $p < 0,05$.

W przypadku rodzaju pracy wykonywanej przez matki i ojców badanych zaobserwowano wyższe uczestnictwo w zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych chłopców i dziewcząt, których rodzice wykonywali pracę umysłową. Jedynie w grupie 13-15-latków, zarówno u dziewcząt jak i u chłopców wystąpiła odwrotna zależność w przypadku rodzaju pracy wykonywanej przez ojca: bardziej aktywni byli badani z rodzin, w których ojciec pracował jako rolnik lub pracownik fizyczny. Wartości ilorazu szans nie były jednak istotne statystycznie z wyjątkiem najstarszej grupy dziewcząt w przypadku pracy wykonywanej przez matkę (tab. 7 i 8).

Tabela 7. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od pracy ojca

Kategorie wiekowe	Praca ojca	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	roln. + prac. fiz.	14	60,9	9	39,1	1	0,57-3,54	0,446
	wł. f. + pr. um	104	68,9	47	31,1	1,42		
13-15 lat	podst. + zaw.	13	72,2	5	27,8	1	0,24-2,14	0,541
	śr. + wyższe	87	64,9	47	35,1	0,71		
16-18 lat	podst. + zaw.	37	47,4	41	52,6	1	0,99-3,10	0,053
	śr. + wyższe	79	61,2	50	38,8	1,75		
Dziewczęta								
10-12 lat	roln. + prac. fiz.	18	62,1	11	37,9	1	0,58-3,03	0,506
	wł. f. + pr. um	106	68,4	49	31,6	1,32		
13-15 lat	podst. + zaw.	17	70,8	7	29,2	1	0,28-1,98	0,560
	śr. + wyższe	73	64,6	40	35,4	0,75		
16-18 lat	podst. + zaw.	15	30,0	35	70,0	1	0,57-2,53	0,622
	śr. + wyższe	33	34,0	64	66,0	1,2		

OR – iloraz szans,
 CI – przedział ufności,
 p – poziom istotności,
 * – różnica istotna statystycznie na poziomie p<0,05.

Tabela 8. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od pracy matki

Kategorie wiekowe	Praca matki	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	roln. + prac. fiz.	28	63,6	16	36,4	1	0,63-2,68	0,474
	wł. f. + pr. um	91	69,5	40	30,5	1,30		
13-15 lat	podst. + zaw.	29	61,7	18	38,3	1	0,63-2,67	0,478
	śr. + wyższe	71	67,6	34	32,4	1,30		
16-18 lat	podst. + zaw.	45	49,5	46	50,5	1	0,93-2,86	0,083
	śr. + wyższe	72	61,5	45	38,5	1,64		
Dziewczęta								
10-12 lat	roln. + prac. fiz.	26	55,3	21	44,7	1	0,97-3,86	0,058
	wł. f. + pr. um	96	70,6	40	29,4	1,94		
13-15 lat	podst. + zaw.	16	53,3	14	46,7	1	0,85-4,52	0,110
	śr. + wyższe	74	69,2	33	30,8	1,96		
16-18 lat	podst. + zaw.	12	21,8	43	78,2	1	1,06-4,98	0,032*
	śr. + wyższe	36	39,1	56	60,9	2,3		

OR – iloraz szans,
 CI – przedział ufności,
 p – poziom istotności,
 * – różnica istotna statystycznie na poziomie p<0,05.

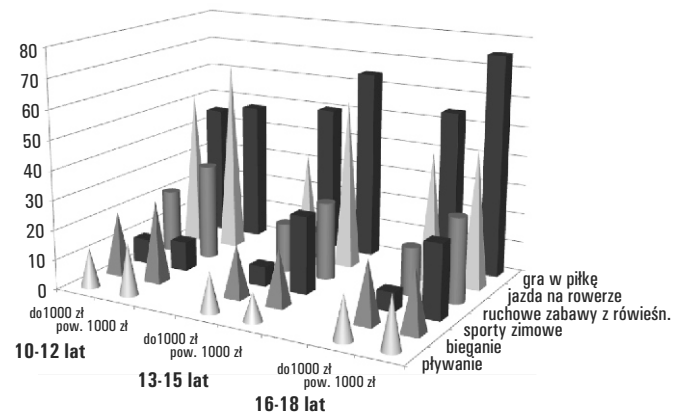
Wykazano, że uczestnictwo w zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych było uzależnione od dochodu przypadającego na członka rodziny. Stwierdzono, że uczestnictwo w tych zajęciach było wyższe u badanych pochodzących z rodzin, w których dochód przekraczał 1000 złotych na osobę. Taka zależność wystąpiła zarówno u dziewcząt jak i u chłopców we wszystkich analizowanych grupach wiekowych. Analiza ilorazu szans wykazała, że wartość współczynnika OR była wysoka i istotna statystycznie u 10-12-letnich chłopców i u 16-18-letnich dziewcząt (tab. 9).

Tabela 9. Uczestnictwo w pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych badanych chłopców i dziewcząt w zależności od dochodu

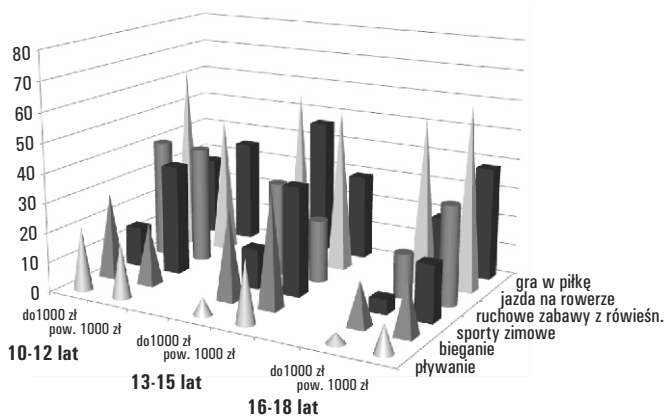
Kategorie wiekowe	Dochód	Uczestniczy		Nie uczestniczy		OR	95% CI	p
		n	%	n	%			
Chłopcy								
10-12 lat	do 1000 zł	91	65,5	48	34,5	1	0,73-5,13	0,047*
	pow. 1000 zł	29	80,5	7	19,5	2,19		
13-15 lat	do 1000 zł	69	62,7	41	37,3	1	0,51-3,05	0,107
	pow. 1000 zł	31	73,8	11	26,2	1,68		
16-18 lat	do 1000 zł	101	56,1	79	43,9	1	0,32-1,91	0,217
	pow. 1000 zł	16	57,1	12	42,9	1,13		
Dziewczęta								
10-12 lat	do 1000 zł	93	64,1	52	35,9	1	0,79-6,36	0,38
	pow. 1000 zł	31	77,5	9	22,5	1,92		
13-15 lat	do 1000 zł	62	62,6	37	37,4	1	0,72-4,86	0,191
	pow. 1000 zł	28	73,7	10	26,3	1,68		
16-18 lat	do 1000 zł	36	28,3	91	71,7	1	1,14-8,72	0,025*
	pow. 1000 zł	12	60,0	8	40,0	3,85		

OR – iloraz szans,
 CI – przedział ufności,
 p – poziom istotności,
 * – różnica istotna statystycznie na poziomie p<0,05.

U badanych aktywnych fizycznie dodatkowo oceniono udział w innych nieukierunkowanych formach aktywności fizycznej w zależności od dochodu rodziny, ponieważ zmienna ta najsilniej różnicowała uczestnictwo z zorganizowanych pozalekcyjnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych. Z przeprowadzonych badań wynika, że niezależnie od dochodu przypadającego na członka rodziny, najczęściej wybieranymi nieukierunkowanymi formami aktywności fizycznej były jazda na rowerze i gra w piłkę nożną (z wyjątkiem najmłodszej grupy wiekowej dziewcząt, gdzie oprócz jazdy na rowerze preferowaną formą aktywności fizycznej były zabawy ruchowe z rówieśnikami). Dochód wpływał jednak na częstotliwość wyboru przez badanych takich form aktywności fizycznej jak sporty zimowe i pływanie – częściej te formy ruchu były wybierane przez osoby z rodzin o wyższych dochodach przypadających na członka rodziny (ryc. 1 i 2).

Rycina 1. Preferowane formy nieorganizowanej aktywności fizycznej chłopców w zależności od sytuacji materialnej rodziny (istniała możliwość wyboru kilku wariantów odpowiedzi)

Rycina 2. Preferowane formy niezorganizowanej aktywności fizycznej dziewcząt w zależności od sytuacji materialnej rodziny (istniała możliwość wyboru kilku wariantów odpowiedzi)

Dyskusja

Znaczenie poszczególnych czynników społeczno-ekonomicznych w różnicowaniu aktywności fizycznej dzieci i młodzieży ulega ciągłym zmianom. W dotychczasowych badaniach często wskazywano na związek pomiędzy wykształceniem rodziców a aktywnością fizyczną ich dzieci. Z większości prac wynika, że wyższy poziom edukacji rodziców był związany z większą aktywnością fizyczną dzieci w porównaniu z rówieśnikami o niższym poziomie wykształcenia matek i ojców [15, 23, 24]. W badaniach własnych nie zaobserwowano przedstawionej wyżej zależności. Wykształcenie rodziców nie miało istotnego wpływu na uczestnictwo ich dzieci w pozaszkolnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych. Potwierdzają to również badania Mańczak i Raciborskiego [25] oraz Ortlieb i wsp. [26]. Można to tłumaczyć tym, że w obecnych czasach wykształcenie rodziców jest większym nośnikiem wartości kulturowych niż ekonomicznych, a aktywność fizyczna jest silnie powiązana z zasobami finansowymi rodziny.

Kolejna analizowana w pracy zmienna społeczno-ekonomiczna – „wielkość rodziny” również nie wykazała związku z uczestnictwem w zorganizowanych pozaszkolnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych. W piśmiennictwie informacje na temat oddziaływania tego czynnika na uczestnictwo w ukierunkowanej aktywności fizycznej są jednak podzielone. Bagley i wsp. [27] oraz Cleland i wsp. [28] wykazali, że dziewczęta i chłopcy, którzy posiadają rodzeństwo charakteryzują się wyższą aktywnością fizyczną. Natomiast w badaniach Miązek i wsp. [29], Pastuszek [15] oraz Ortlieb i wsp. [26] nie wystąpiły istotne statystycznie zależności pomiędzy analizowanymi zmiennymi. Należy przypuszczać, że zmienna ta w coraz mniejszym stopniu będzie warunkowała aktywność fizyczną, ponieważ obecnie zmniejsza się dzietność rodzin: rodziny z pięciorgiem i większą liczbą dzieci występują sporadycznie.

Dochody rodzin badanych dziewcząt i chłopców okazały się czynnikiem najsilniej różnicującym uczestnictwo w zorganizowanych zajęciach sportowych. Informacje na temat sytuacji materialnej rodzin są bardzo trudne do uzyskania, co może być spowodowane względami kulturowymi, ekonomicznymi, jak i prawnymi. Dlatego istnieją pojedyncze doniesienia, które wiążą tę zmienną z aktywnością fizyczną. W badaniach Kantomaa i wsp. [30] zaobserwowano wystąpienie pozytywnej zależności między aktywnością fizyczną a wielkością dochodów rodzin fińskiej młodzieży. Podobne korelacje wystąpiły w badaniach dzieci włoskich [31]. W badaniach Federico i wsp. [31] zauważono, że iloraz szans wskazywał na większą aktywność fizyczną

dzieci z rodzin o wyższej kategorii zawodowej (pracownicy umysłowi) w stosunku do badanych, których przynajmniej jeden z rodziców był bezrobotny.

Dobra sytuacja ekonomiczna rodziny sprawia, że możliwe staje się korzystanie z różnego rodzaju obiektów sportowych, czy różnych form wypoczynku. Do dyscyplin sportowych wymagających znacznych nakładów finansowych można zaliczyć: tenis, narciarstwo, łyżwiarstwo czy pływanie. Koszty są związane na przykład z zakupem lub wypożyczeniem sprzętu, opłatą za korzystanie z obiektu sportowego, czy nawet z wyjazdem do innej miejscowości. Natomiast w innych formach aktywności fizycznej takich jak: gra w piłkę nożną czy bieganie koszty związane z uprawianiem tych dyscyplin sportu są znacznie mniejsze. W przeprowadzonych badaniach zaobserwowano, że osoby z rodzin o wyższych dochodach przypadających na członka rodziny częściej wybierały takie formy aktywności fizycznej jak: sporty zimowe i pływanie. Podobne spostrzeżenia przedstawiono w pracy Lewandowskiej i wsp. [32], w której analizowano społeczne uwarunkowania form aktywności fizycznej dzieci warszawskich. Z badań tych wynika, że wystąpił większy udział dziewcząt i chłopców z rodzin o wyższym wykształceniu rodziców w takich zajęciach pozaszkolnych jak: pływanie, tenis, jazda konna, sporty walki, sporty siłowe. Były to najczęściej zajęcia odpłatne. Natomiast dzieci z rodzin o niższym wykształceniu rodziców (podstawowe lub zawodowe) częściej uczestniczyły w pozaszkolnych zajęciach sportowych organizowanych w szkole.

Podsumowując można przypuszczać, że w wyniku dalszego funkcjonowania gospodarki rynkowej i postępującej globalizacji różnice w dochodach będą się zwiększać, ale warunki bytowe najuboższych rodzin będą się stopniowo poprawiać, co doprowadzi prawdopodobnie w dłuższym lub krótszym czasie do zanikania gradientów społecznych. Dotyczyć to może przede wszystkim wykształcenia rodziców i liczby dzieci w rodzinie. Od kilku lat na rynku pracy obserwuje się deprecjację wyższego wykształcenia, ponadto coraz rzadziej spotyka się rodziny z dużą liczbą dzieci.

Wnioski

1. Zdecydowana większość badanych uczestniczyła w lekcjach wychowania fizycznego, a ponad połowa w pozaszkolnych i pozaszkolnych zajęciach sportowych.
2. Nie zaobserwowano wyraźnych zależności pomiędzy wykształceniem rodziców i liczbą dzieci w rodzinie a uczestnictwem badanych w zorganizowanych zajęciach sportowych. Stwierdzono wyższe uczestnictwo w tych zajęciach dziewcząt i chłopców, których rodzice wykonywali pracę umysłową.
3. Zwiększające się dysproporcje w zamożności społeczeństwa mogą być istotnym czynnikiem ograniczającym udział najuboższej grupy dzieci i młodzieży w ukierunkowanej aktywności fizycznej.
4. Brak wyraźnego oddziaływania na aktywność fizyczną takich zmiennych społeczno-ekonomicznych jak wykształcenie rodziców i liczba dzieci w rodzinie wiąże się prawdopodobnie ze zmianą znaczenia tych czynników we współczesnym społeczeństwie (deprecjacja roli wyższego wykształcenia, zmniejszenie dzietności rodzin).

Piśmiennictwo

1. Andersen L.B., Harro M., Sardinha L.B., Froberg K., Ekelund U., Brage S. et al. (2006). Physical activity and clustered cardiovascular risk in children: a cross-sectional study (The European Youth Heart Study). *Lancet* 368, 299-304.

2. Raczyńska B., Długołęcka B. (2009). Aktywność fizyczna w zapobieganiu i leczeniu osteoporozy. *Polish Journal of Sport and Tourism* 16(1), 1-14.
3. Shephard R.J. (2007). Response of brain, liver, kidney, and other organs and tissues to regular physical activity. W C. Bouchard, S.N. Blair, W.L. Haskell (red.), *Physical activity and health* (s. 127-140). Champaign IL: Human Kinetics.
4. Stoedefalke K., Armstrong N., Kirby B.J., Welsman J.R. (2000). Effect of training on peak oxygen uptake and blood lipids in 13-to 14-year-old girls. *Acta Paediatrica* 89, 1290-1294.
5. Annesi J.J. (2005). Improvements in self-concept associated with reduction on negative mood in preadolescents enrolled in an after school physical activity program. *Psychological Report* 97, 400-404.
6. Lawson H.A. (2005). Empowering people, facilitating community development, and contributing to sustainable development: the social work of sport, exercise and physical education programs. *Sport Education and Society* 10, 135-160.
7. World Health Organization. (2008). *Promoting active living in and through schools: a WHO statement*. Geneva: WHO Press.
8. TNS Opinion & Social. (2009). *Sport and physical activity. Eurobarometer 72.3*. Brussels: European Commission.
9. Currie C., Zanotti C., Morgan A., Currie D., de Looze M., Roberts Ch. et al. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. Health Behavior in School-aged Children (HBSC) Study: international report from the 2009/2010 survey. *Health Policy for Children and Adolescents* 6, 129-132.
10. Mattocks C., Deere K., Leary S., Ness A., Tilling K., Blair S.N. et al. (2008). Early life determinants of physical activity in 11- to 12-years-olds: cohort study. *British Journal of Sport Medicine* 42(9), 721-724.
11. Hendrie G.A., Coveney J., Cox D.N. (2011). Factor analysis shows association between family activity environment and children's health behavior. *Australian and New Zealand Journal of Public Health* 35(6), 524-529.
12. Fuemmeler B.E., Andersen C.B., Mäse L.C. (2011). Parent-child relationship of directly measured physical activity. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 8, 17.
13. Borodulin K., Laatikainen T., Lahti-Koski M., Jousilahti P., Lakka T.A. (2008). Association of age and education with different types of leisure time physical activity among 4437 Finnish adults. *Journal of Physical Activity and Health* 5, 242-251.
14. Mäkinen T., Kestilä L., Borodulin K., Martelin T., Rahkonen O., Prättälä R. (2009). Effect of childhood socio-economic conditions on educational differences in leisure-time physical activity. *European Journal of Public Health* 20(3), 346-353.
15. Pastuszak A. (2006). Społeczne uwarunkowania aktywności fizycznej dzieci i młodzieży. *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego* 1, 25-32.
16. Tammelin T., Nayha S., Laitinen J., Rintamaki H., Jarvelin M.R. (2003). Physical activity and social status in adolescence as predictors of physical inactivity in adulthood. *Preventive Medicine* 37, 375-381.
17. Warde J., Steptoe A. (2003). Socioeconomic differences in attitudes and beliefs about healthy lifestyles. *Journal of Epidemiology and Community Health* 57, 440-443.
18. Bagley S., Salmon J., Crawford D. (2006). Family structure and children's television viewing and physical activity. *Medicine & Science in Sports & Exercise* 38, 910-918.
19. Brodersen N.H., Steptoe A., Boniface D., Wardle J. (2007). Trends in physical activity and sedentary behavior in adolescence: ethnic and socioeconomic differences. *British Journal of Sports Medicine* 41(3), 140-144.
20. Ozdirenc M., Akim A.O., Geleck N. (2005). Physical fitness in rural children compared with urban children in Turkey. *Pediatrics International* 47, 26-31.
21. Ziviani J., Wadley D., Ward H., Macdonald D., Jenkins D., Rodger S. (2008). A place to play: socioeconomic and spatial factors in children's physical activity. *Australian Occupational Therapy Journal* 55(1), 2-11.
22. Hosmer D.W., Lemeshow S. (1989). *Applied logistic regression*. New York: John Wiley & Sons.
23. Jurak G., Kovač M., Strel J. (2002). Differences in spending summer holidays of Slovenian children and youth in different periods of schooling. *International Journal of Physical Education* 39(2), 34-43.
24. Morgan C.F., MacKenzie T.L., Sallis J.F., Broyles S.L., Zive M.M., Nader P.R. (2003). Personal, social and environmental correlates of physical activity in bi-ethnic sample of adolescents. *Pediatric Exercise Science* 15, 288-301.
25. Mańczak M., Raciborski F. (2013). Uwarunkowania aktywności fizycznej warszawskich dzieci z pierwszych klas szkoły podstawowej. *Problemy Higieny i Epidemiologii* 94(1), 79-85.
26. Ortlieb S., Schneider G., Coletzko S., Berdel D., von Berg A., Bauer C.P. et al. (2013). Physical activity and its correlates in children: a cross-sectional study (the GINIplus & LISAplus studies). *BMC Public Health* 13, 349-362.
27. Bagley S., Salmon J., Crawford D. (2006). Family structure and children's television viewing and physical activity. *Medicine & Science in Sports & Exercise* 38, 910-918.
28. Cleland V., Timperio A., Salmon J., Hume C., Telford A., Crawford D. (2011). A longitudinal study of the family physical activity environment and physical activity among youth. *American Journal of Health Promotion* 25(3), 159-167.
29. Miązek U., Szyndera M., Żiżka-Salamon D. (2005). Społeczne uwarunkowania aktywności fizycznej w stylu życia żeńskiej młodzieży studiującej w Krakowie. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio D LX*, supl. XVI, 318, 424-428.
30. Kantomaa M.T., Tammelin T.H., Näyhä S., Taanila A.M. (2007). Adolescents' physical activity in relation to family income and parents' education. *Preventive Medicine* 44, 410-415.
31. Federico B., Falese L., Capelli G. (2009). Socio-economic inequalities in physical activity practice among Italian children and adolescents: a cross-sectional study. *Zeitschrift Für Gesundheitswissenschaften* 17(6), 377-384.
32. Lewandowska J., Piechaczek H., Syta A., Łukaszewska L. (2003). Społeczne uwarunkowania poziomu i form aktywności fizycznej oraz jej somatyczne efekty u dzieci warszawskich. W A. Dąbrowski (red.), *Uczestnictwo Polaków w rekreacji ruchowej i jego uwarunkowania* (s. 340-354). Warszawa: AWF Warszawa, Wyższa Szkoła w Płocku, Wydawnictwo Naukowe Novum.

Otrzymano: 24.07.2014

Przyjęto: 28.10.2014